

Lokalni izbori 2018.

FINALNI IZVEŠTAJ

CRTA

POSMATRAČKE

MISIJE

Lučani

Kladovo

Kula

Doljevac

CRTA

LOKALNI IZBORI 2018.

FINALNI IZVEŠTAJ
CRTA
POSMATRAČKE MISIJE

Lučani, Kladovo, Kula, Doljevac

Mart 2019.

SADRŽAJ

Sažetak	4
Metodologija posmatranja redovnih lokalnih izbora u opštini Lučani i vanrednih lokalnih izbora u opštinama Doljevac, Kladovo i Kula	5
1. Politički kontekst u lokalnim zajednicama i atmosfera u društvu pred raspisivanje lokalnih izbora	6
2. Raspisivanje lokalnih izbora	9
3. Izborna administracija i sprovođenje izbornih aktivnosti u kampanji	11
3.1. Status domaćih i međunarodnih posmatrača na redovnim i vanrednim lokalnim izborima 2018	11
Posmatranje izbornog dana u Lučanima: posmatrači vs. PONGO posmatrači	12
3.2. Proglašenje lista i bojkot	12
3.3. Broj stanovnika i broj upisanih birača u opštinama Doljevac, Lučani, Kladovo i Kula	13
4. Tok predizborne kampanje	14
4.1. Komunikacija sa biračima	14
4.2. Teme i poruke u kampanji: rezultati opštinske vlasti kao zasluge stranke i negativna kampanja	15
4.3. Funkcionerska kampanja: funkcioner kao nosilac poruka i promoter kontinuiteta vlasti	17
4.4. Zloupotreba javnih resursa	19
Završna konvencija SNS u obrazovnoj ustanovi	19
Direktor sugerisao zaposlenima u „Milan Blagojević – Namenska“ da glasaju za SNS	20
Na internet strani opštine Kula poziv građanima da glasaju za koaliciju SVM i SNS	20
Besplatni sadržaji za građane: koncerti, pozorišne i bioskopske projekcije, zdravstveni pregledi	21
4.3. Vozila u javnom vlasništvu i bez registarskih oznaka aktivna tokom izbornog dana u Lučanima	22
4.5. Potkup i pritisci na birače i aktiere u izbornom procesu	23
Pritisci na izborne aktiere: “sumnjivi” napadi na aktiviste i propagandi materijal u kampanji	23
Pritisci na birače: nepoznata vozila, otvorene pretnje i kupovina glasova	25
4.6 Pritisci na posmatrače pre i tokom izbornog dana	26
Pritisci na posmatrače tokom izbornog dana: na biračkim mestima	27
4.7. Kampanja u medijima: programi lista u senci poseta funkcionera	27
5. Izborni dan u Lučanima	28
5.1. Izlaznost	28
5.2. Rezultati	29
5.4. Proces glasanja	34
5.5. Proces zatvaranja biračkih mesta i prebrojavanje glasova	36
5.6. Izborna administracija	37

Sažetak

Raspisivanje vanrednih lokalnih izbora u Doljevcu, Kladovu i Kuli je izazivalo sumnju u legalnost ovog postupka, s obzirom na to da je ostaje nejasno da li su se stvorile neophodne zakonske pretpostavke za raspisivanje izbora. Crta posmatračka misija je podnela Ustavnom sudu inicijative za ocene ustavnosti i zakonitosti odluka o raspisivanju izbora u ove tri opštine.

Predizborna kampanja u Doljevcu, Lučanima, Kladovu i Kuli protekla je u znaku pojačane funkcionerske kampanje. U sve četiri opštine zabeleženo je intenzivno prisustvo republičkih funkcionera - od ministara do direktora službi i javnih preduzeća - praćeno zloupotrebom javnih resursa za promovisanje aktuelne vlasti. Atmosferu kampanje obeležile su pretnje i različiti oblici pritiska na izborne aktere i birače, koji su bili najizraženiji u Lučanima. Zabeležene su i aktivnosti humanitarnog karaktera u organizaciji opština, a za koje postoji sumnja da se radi o promociji stranaka koje čine vlast.

Kampanja kojom se građani pozivaju na bojkot izbora nije primećena ni u jednoj od četiri opštine.

Sa duge strane, kampanjske aktivnosti proglašanih lista bile su na izrazito niskom nivou u sve četiri opštine. Kampanja je protekla bez konkretnih programa i poruka izbornih aktera. Liste partija na vlasti su se oslanjale na rezultate javne vlasti u prethodnom periodu, zamagljujući, pri tom, liniju između institucija i partija. Opozicioni blok u Lučanima se dominantno oslanjao na negativnu kampanju protiv Srpske napredne stranke i predsednika SNS odnosno koalicionih partnera vladajuće partije na nacionalnom nivou.

O izbornoj kampanji se najviše moglo čuti iz lokalnih medija. Međutim, medijsko izveštavanje o izborima u sve četiri opštine bilo je usmereno na posete i aktivnosti republičkih i lokalnih funkcionera. Sa druge strane, mediji sa nacionalnom pokrivenošću su o kampanji izveštavali samo u kontekstu incidenata.

Tokom izborne kampanje, Crta posmatračka misija nije zabeležila veća odstupanja u radu i aktivnostima lokalne izborne administracije u pogledu sprovođenja pripremnih radnji za održavanje izbora. Posmatračima CRTE bilo je omogućeno nesmetano posmatranje celog izbornog procesa, osim u Doljevcu, gde je Opštinska izborna komisija prihvatila akreditaciju za praćenje organa za sprovođenje izbora tek tokom samog izbornog dana.

Metodologija posmatranja redovnih lokalnih izbora u opštini Lučani i vanrednih lokalnih izbora u opštinama Doljevac, Kladovo i Kula

Tim dugoročnih posmatrača Crta posmatračke misije pratio je više aspekata izbornog procesa pre samog izbornog dana: izbornu kampanju (opšte informacije u vezi s kampanjom, glavne teme kampanje, generalnu atmosferu kampanje, slučajeve neregularnosti ali i slučajeve teških povreda izbornih zakona tokom izvođenja kampanje); rad izborne administracije; korišćenje javnih resursa u kampanji i izveštavanje medija o kampanji, izbornim listama i kandidatima. Osmam dugoročnih posmatrača Crta posmatračke misije je počelo posmatranje toka predizborne kampanje u Doljevcu, Lučanima, Kladovu i Kuli 11. novembra 2018. godine.

U sklopu pripremnih radnji za praćenje izbornog procesa, Crta posmatračka misija se sastala sa predstavnicima opštinskih izbornih komisija u sve četiri opštine. Takođe, dugoročni posmatrača Crta posmatračke misije su za potrebe prikupljanja informacija o toku kampanje upućivali pozive na periodične sastanke svim relevantnim akterima u izbornom procesu - predstavnicima proglašanih lista, institucija, medija i civilnog društva.

Metodologija Crte za dugoročno praćenje izbornog procesa bazira se na najvišim međunarodnim standardima za posmatranje izbora - Deklaraciji o principima za međunarodno posmatranje izbora, Kodeksu ponašanja za međunarodne posmatrača izbora, Deklaraciji o principima za nepartijsko posmatranje izbora od strane građanskih organizacija i Kodeksu ponašanja za nepartijske posmatrača. Ova metodologija nam omogućava da izveštavamo o kvalitetu samog izbornog procesa.

Međutim, usled ograničenih kapaciteta, Crta posmatračka misija nije bila u mogućnosti da posmatra sve faze izbornog procesa - kampanju, izborni dan i postizborni period - u sve četiri opštine. Crta posmatračka misija organizovala je posmatranje rada biračkih odbora na svih 43 biračka mesta u opštini Lučani. U preostale tri opštine, mobilni timovi su pratili dešavanja tokom izbornog dana, što nam je omogućilo da javnosti pružimo generalnu ocenu društvene i političke atmosfere na dan izbora.

1. Politički kontekst u lokalnim zajednicama i atmosfera u društvu pred raspisivanje lokalnih izbora

Raspisivanje redovnih lokalnih izbora u Lučanima za 16. decembar 2018. godine praćeno je raspisivanjem vanrednih lokalnih izbora u Kuli, Kladovu i Doljevcu za isti datum. Vanredni izborni ciklusi u Srbiji nisu retkost. U proteklih šest godina, **građani su vanredno birali odbornike u 21 opštini.**¹

Poslednji redovni ciklus za opšte lokalne izbore u Srbiji održan je 2016. godine. Međutim, praksa raspisivanja vanrednih izbora dovela je do poremećaja u izbornim ciklusima. Iako su 2016. godine lokalni izbori bili raspisani za sve opštine u Srbiji, na njima nije učestvovalo 14 opština u kojima su **vanredni izbori bili održani u periodu od 2013. do 2015. godine - uključujući i Lučane.** Vanredni izbori u Kuli, Kladovu i Doljevcu zakazani za 16. decembar su ujedno i **prvi vanredni izbori u ovim opštinama od 2006. godine.** Za razliku od opštine Lučani, u kojoj je odlazeća opštinska vlast formirana na vanrednim izborima 2014, odlazeća vlast u Kuli, Kladovu i Doljevcu formirana je na izborima 2016. godine.

Odlazeću lokalnu vlast predvodila je Srpska napredna stranka, koja je na lokalnim izborima 2016. godine **u Kuli osvojila 41.57% glasova, u Kladovu 55.93% glasova, a u Doljevcu 70.97% glasova.** Na vanrednim izborima za odbornike opštine **Lučani** 2014. godine, Srpska napredna stranka je osvojila **50.06% glasova.**

Uoči raspisivanja lokalnih izbora u ove četiri opštine, Srpska napredna stranka, **samostalno ili u koaliciji činila je deo vlasti u 157 opština u Srbiji.**² Na republičkom nivou, Srpska napredna stranka je zajedno sa svojim koalicionim partnerima - Socijaldemokratskom partijom Srbije, Partijom ujedinjenih penzionera Srbije, Novom Srbijom, Pokretom socijalista, Srpskim pokretom obnove, Srpskom narodnom partijom, Pokretom snaga Srbije, Samostalnim DSS - na parlamentarnim izborima 2016. godine osvojila 48,26% glasova. Ova stranka je nakon izbora formirala koalicionu vladu sa Socijalističkom partijom Srbije.

Na predsedničkim izborima 2017. godine, predsednik Srpske napredne stranke, Aleksandar Vučić, odneo je pobedu u prvom krugu izbora. Aleksandar Vučić nakon stupanja na novu dužnost nije napustio mesto predsednika stranke. Nakon ovog poteza, u Srbiji je zaokružen proces u kom je Srpska napredna stranka preuzela praktično sve vodeće pozicije moći u zemlji na republičkom i lokalnom nivou, uključujući i neposredno biranu poziciju predsednika republike,

¹ Kladovo, Kula, Doljevac, Smederevska Palanka (2018); Preševo, Pećinci, Mionica, Negotin, Odžaci (2017); Bela Palanka (2016); Medveđa (2015); Mionica, Aranđelovac, Majdanpek, Beograd, Pećinci (2014); Odžaci, Voždovac, Kostolac, Zaječar (2013); Medveđa (2012).

² Trinaest opština u kojima Srpska napredna stranka ne učestvuje u vlasti su: Šabac, Novi Beograd (Beograd), Stari Grad (Beograd), Svilajnac, Čajetina, Paraćin, Ražanj, Čićevac, Aleksandrovac, Sjenica, Surdulica, Bosilegrad i Bujanovac. Podaci dostupni na www.kojenavlasti.rs

koji je istovremeno i predsednik najjače parlamentarne stranke. Ovaj proces ukazuje na tendenciju da se naruši podela vlasti i politička moć centralizuje.

Proces centralizacije moći se u praksi najviše ogleda u Narodnoj skupštini Republike Srbije, koja ne sprovodi svoju nadzornu funkciju nad izvršnom vlašću, dok vladajuća većina zakonodavnu funkciju zloupotrebljava kako bi onesposobila debatu o zakonima i drugim važnim pitanjima u skupštini.³ Sa druge strane, izvršna vlast, kroz predlog za promenu Ustava Republike Srbije u domenu pravosuđa⁴, pokazuje nameru da nezavisnost sudske grane vlasti dodatno umanjí. Osim toga, položaj medija⁵ u Srbiji se sve više pogoršava. Lokalni mediji se zatvaraju ili suočavaju sa različitim vrstama političkih i ekonomskih pritisaka, dok je sve manje medija koji objektivno i nepristrasno izveštavaju o društveno-političkim zbivanjima. Napadi na preostale nezavisne medije od strane predstavnika javne vlasti su skoro svakodnevni i usmereni su ka tome da ih diskredituju i okvalifikuju kao nepoželjne društvene aktere. Kao posledica takve atmosfere, građani ostaju bez kvalitetnih, proverenih i kredibilnih informacija i ostaju prepušteni tabloidnom izveštavanju prorežimskih medija. Centralizacija moći, gušenje slobode medija i slabljenje demokratskih institucija predstavlja temu poslednjih izveštaja kako domaćih tako i međunarodnih aktera koji se bave stanjem demokratije u Srbiji.⁶

Vanredni izbori, koji se često raspisuju, čak i suprotno odredbama zakona kada se radi o izborima na lokalnom nivou⁷, žvite građana Srbije stavljaju u vanredno stanje kampanje. Iznenađni izbori onemogućavaju građanima da prate učinak javne vlasti i drže je odgovornom za politike koje sprovodi. Osim toga, iznenađni izbori su izvor opšte nesigurnosti, obzirom na to da se u javnosti doživljaju kao instrument kojim se proverava lojalnost biračkog tela i snage opozicije. Sve ovo dovodi do obesmišljavanja izbora kao važnog obeležja demokratskog društva. Rezultati istraživanja kroz koje Crta prati rad i izveštavanje medija u izbornom procesu i izvan njega, ukazuju na to da je neprekidno stanje (pred) kampanje ispunilo javni prostor samopromocijom bez rezultata, međusobnim optuživanjem vlasti i opozicije, kao i sve većom tabloidizacijom društva.⁸ Nalazi Crtinog istraživanja ukazuju na to da su mediji u Srbiji postali kanal kroz koji se, kroz dezinformacije i pristrasno izveštavanje, šire uticaji nedemokratskih stranih aktera.⁹

³ Tepavac, Tara, *Narodna skupština Republike Srbije: Hram ili paravan demokratije?*, CRTA, 2019.

⁴ Petrović Škero, Vida; Zdravković, Ana, *Procedura predlaganja ustavnih amandmana*, CRTA, 2019.

⁵ Jaraković, Vladana, *Mediji u Srbiji - U slobodnom padu*, CRTA, 2019.

⁶ Freedom House, *Nations in Transit 2018*, 2018; Freedom House, *Freedom in the World 2019 - Report on Serbia*, 2019;

⁷ Povodom vanrednih izbora održanih u decembru 2017. godine u Zaječaru, Vrbasu i Odžacima, Crta je podnela inicijativu Ustavnom sudu za razmatranje ustavnosti i zakonitosti odluke o njihovom raspisivanju. Do dana zaključenja izveštaja, Ustavni sud nije razmatrao inicijative.

⁸ Crta, *Beogradski izbori 2018 - kampanja pre kampanje*, januar 2018, crta.rs/beogradski-izbori-2018-kampanja-pre-kampanje

⁹ Crta, *Analiza medijskog izveštavanja o međunarodnim akterima: slučaj Srbije, BiH, Crne Gore i Makedonije*, jun 2018, crta.rs/analiza-medijskog-izvestavanja-o-medjunarodnim-akterima-slučaj-srbije-big-crne-gore-i-makedonije/

Atmosfera izbornog procesa, kao i kvalitet sprovođenja izbora za odbornike Grada Beograda koji su održani 4. marta 2018. godine, ukazali su na to da se u Srbiji odvija narušavanje standarda za slobodne i fer izbore.¹⁰ Nadležni organi gotovo da uopšte ne ispunjavaju preporuke posmatračke misije OEBS, dok kada ih ispunjavaju fokus se stavlja na tehničke, a ne na suštinske preporuke za unapređenje kvaliteta procesa.¹¹

Osim toga, rad domaćih posmatračkih misija se u praksi sve više otežava kroz različite oblike pritisaka - onemogućavanjem posmatranja izbornog dana, u slučaju lokalnih izbora¹² u Pećincima, ili onemogućavanjem praćenja dela izbornog procesa tokom beogradskih izbora 2018. godine.¹³ Dijalog vlasti i domaćih posmatračkih misija u pogledu unapređenja izbornog procesa u periodu između izbora je takođe otežan. Od 60 preporuka Crta posmatračke misije u periodu od 2016. do danas, samo jedna je ispunjena - mogućnost slanja prigovora elektronskim putem.¹⁴

¹⁰ Crta posmatračka misija, *Beogradski izbori 2018 - Finalni izveštaj Crta posmatračke misije*, avgust 2018, crta.rs/wp-content/uploads/2018/08/CRTA_BG-izbori-finalni-izvestaj.pdf

¹¹ Branković, T; Cvejin, Ž, *Izbori u Srbiji - demokratija zamagljena kampanjom*, Crta, novembar 2018, str. 12, crta.rs/prvi-deo-izbori-u-srbiji-demokratija-zamagljena-kampanjom/

¹² Crta: *Crta se povlači iz Pećinaca iz bezbednosnih razloga*, crta.rs/crta-se-povlaci-iz-pecinaca/

¹³ Crta: *GIK da omogući posmatračima praćenje rada izborne komisije*, crta.rs/gik-da-omoguci-domacim-posmatracima-pracenje-rada-izborne-komisije/; Crta: *Na tri biračka mesta posmatračima nije dozvoljeno da prate proces prebrojavanja glasova*, crta.rs/na-tri-biracka-mesta-posmatracima-nije-dozvoljeno-da-prate-proces-prebrojavanja-glasova/

¹⁴ Preporukama Crta posmatračke misije možete pristupiti preko sledećeg linka: gradjaninastrazi.rs/preporuke/

2. Raspisivanje lokalnih izbora

Predsednica Narodne skupštine Republike Srbije, Maja Gojković, raspisala je 28. oktobra 2018. godine redovne lokalne izbore u Lučanima i vanredne lokalne izbore u Doljevcu, Kladovu i Kuli za 16. decembar 2018. godine. Međutim, nalazi Crta posmatračke misije ukazuju na potencijalno protivpravno raspisivanje vanrednih lokalnih izbora, zbog čega je Crta podnela Ustavnom sudu inicijative za ocene ustavnosti i zakonitosti odluka Vlade o raspuštanju skupština i obrazovanju privremenih organa u ove tri opštine. Do momenta zaključenja ovog izveštaja, Crti nisu poznati ishodi podnetih inicijativa.

Prema **članu 85. Zakona o lokalnoj samoupravi**, vanredni lokalni izbori mogu biti raspisani jedino u sledećim situacijama: 1) ukoliko se skupština opštine nije sastajala tri meseca; 2) ukoliko skupština opštine ne izabere predsednika opštine i opštinsko veće u roku od mesec dana od dana konstituisanja skupštine jedinice lokalne samouprave ili od dana njihovog razrešenja, odnosno podnošenja ostavke; 3) ukoliko lokalna samouprava ne usvoji statut ili budžet u zakonom propisanom roku. Dovoljno je da bar jedna okolnost iz ovog člana zakona nastupi da bi bili ispunjeni uslovi za održavanje vanrednih izbora.

Zakon o lokalnoj samoupravi predviđa da se ostavka može dati pismeno ili usmeno na sednici skupštine. Međutim, u pogledu pismeno podnete ostavke ovaj Zakon **ne precizira da se mora raditi o overenoj ostavci** (kao što, na primer, to propisuje Zakon o izboru narodnih poslanika za slučaj njihove ostavke). Jedino jasno pravilo koje sadrži jeste da, **ukoliko je ostavka podneta pismeno**, predsednik skupštine opštine o tome mora obavestiti odbornike na prvoj narednoj sednici. Predsednik opštine, dakle, tom prilikom samo obaveštava odbornike o činjenici ostavke predsednika opštine. **Ipak, Zakon ne predviđa obavezu predsednika skupštine opštine da u slučaju ostavke sazove sednicu. Obaveštavanje javnosti o ovoj okolnosti nije predviđeno Zakonom.** Suprotno tome, sam Ustav Srbije, u slučaju ostavke predsednika republike ili predsednika Vlade, predviđa da se o ostavci javnost obaveštava istovremeno sa njenim dostavljanjem Narodnoj skupštini.

Zakon, nadalje, **ne sadrži ni jasne odredbe koje se tiču momenta prestanka mandata predsednika opštine** koji je podneo ostavku. Ipak, imajući u vidu činjenicu da rok za izbor novog predsednika počinje da teče „podnošenjem ostavke“, kao i da okolnost da se odbornici o toj činjenici samo obaveštavaju, jasno je da je namera zakonodavca bila da momenat podnošenja stavke veže za momenat njene predaje skupštini opštine.

Konačno, uprkos tome što se novi predsednik opštine može izabrati samo na sednici skupštine, Zakon ne predviđa obavezu njenog održavanja u slučaju ostavke. Sednica se može održati na inicijativu samog predsednika skupštine, kao i predsednika opštine, opštinskog veća ili 1/3 odbornika. U mnogim lokalnim samoupravama u Srbiji, predsednik skupštine, predsednik opštine i veće potiču iz iste političke opcije a opozicionih odbornika retko ima dovoljno da podnesu predlog za održavanje sednice. Jasno je da u takvim okolnostima oni nemaju ni

dovoljnu većinu da izaberu predsednika opštine. Međutim, prilika da se o tome odlučuje u predstavničkom telu građana mora biti obezbeđena.

U **Doljevcu** je predsednik opštine Goran Ljubić podneo ostavku na sednici Skupštine 11. oktobra 2018. Ostavku je podneo usmenim putem što su mediji objavili. Ostavka u pisanom obliku nije dostavljena Skupštini niti je objavljena na sajtu opštine Doljevac, kao ni u Službenom glasniku Republike Srbije. Odluku o raspuštanju Skupštine Doljevca i obrazovanju privremenog organa Vlada Srbije je donela na sednici 25. oktobra 2018. **Privremeni organ je obrazovan 14 dana posle podnošenja ostavke predsednika opštine čime nije ispoštovan rok od mesec dana da se sastane Skupština i izabere novog predsednika opštine.**

U **Kuli** su mediji objavili da je predsednik opštine, izabran 11. juna 2018. godine, podneo ostavku 4. novembra. Međutim, ta ostavka nije kasnije potvrđena. Na sajtu opštine Kula, službenom listu opštine, kao ni u Službenom glasniku Republike Srbije nije objavljena ostavka. Odluku o raspuštanju Skupštine Kula i obrazovanju privremenog organa Vlada Srbije je donela na sednici 25. oktobra 2018. **I u ovoj situaciji nije ispoštovan rok od 30 dana da se sastane Skupština i izabere novog predsednika opštine. Poslednja sednica Skupštine opštine Kula je održana 5. septembra, tako da nije ispunjen ni zakonski uslov za raspisivanje vanrednih izbora ukoliko se skupština opština nije sastala duže od tri meseca.**

U **Kladovu** takođe nije postojala zvanična potvrda da je predsednik opštine, izabran 20. jula 2018. godine, podneo ostavku. Ostavka predsednika opštine nije objavljena ni na sajtu opštine Kladovo, ni u Službenom glasniku Republike Srbije. Odluku o raspuštanju Skupštine Kladovo i obrazovanju privremenog organa Vlada Srbije je donela na sednici 25. oktobra 2018. **Kao i u slučaju Kule, poslednja sednica Skupštine opštine Kladovo je održana 26. septembra 2018. godine tako da ni u ovom slučaju nije ispunjen uslov po kom se izbori raspisuju ukoliko se skupština nije sastajala tri meseca.**

Zbog nemogućnosti da se dođe do rešenja o ostavkama predsednika opština, Crta posmatračka misija je uputila zahteve za pristup informacijama od javnog značaja u sve tri opštinske uprave. Na osnovu odgovora na zahteve, Crta posmatračka misija je ostvarila uvid u sve tri ostavke predsednika opština koje su dostavljene Ministarstvu državne uprave i lokalne samouprave.

Sve tri ostavke datirane su na 25. septembar 2018. godine i sva trojica predsednika opštine podneli su „**neopozivu ostavku iz ličnih razloga**“. Osim toga, sva tri predsednika skupštine u ove tri opštine dostavili su 19. oktobra 2018. godine dopis Ministarstvu da **ne nameravaju da zakažu sednicu Skupštine niti da imaju zahtev ovlašćenih predlagača za sazivanje sednice.**

Na osnovu svega navedenog može se zaključiti da su prilikom raspuštanja skupština još jednom zloupotrebjeni nedostaci Zakona o lokalnoj samoupravi i Zakona o lokalnim izborima koji umnogome mogu uticati na Ustavom zajamčeno pravo građana na lokalnu samoupravu.

3. Izborna administracija i sprovođenje izbornih aktivnosti u kampanji

Tokom sprovođenja kampanje, Crta posmatračka misija nije zabeležila veća odstupanja u radu i aktivnostima lokalnih izbornih administracija u pogledu sprovođenja pripremnih radnji za održavanje izbornog dana.

Opštinske izborne komisije su izradile i usvojile dokumenta od značaja za pripremu i sprovođenje izbora - uputstvo za sprovođenje izbora, rokovnike za sprovođenje izbornih radnji i pravilnike o radu biračkih odbora, kao i druge forme od značaja za podnošenje izbornih lista.

Uvidom u internet stranice opština, zaključeno je da je rad opštinske izborne komisije u Kladovu bio najmanje transparentan, s obzirom na to da dokumentaciju o sprovođenju izbora, kao i odluke i rešenja OIK-a, nije bilo moguće pronaći. Sa druge strane, opštine Lučani i Kula su sve relevantne odluke i formulare blagovremeno postavljale na zvaničnim internet stranicama.

3.1. Status domaćih i međunarodnih posmatrača na redovnim i vanrednim lokalnim izborima 2018

Opštinska izborna komisija u Lučanima je jedina od sve četiri opštine koja je regulisala status domaćih i međunarodnih posmatrača u ranijim izbornim procesima. Preostale tri opštinske izbore komisije u Doljevcu, Kladovu i Kuli, međutim, u svojim aktima nisu regulisale status posmatrača do ovog izbornog ciklusa.

U sklopu sprovođenja pripremnih radnji za posmatranje predizborne kampanje, izbornog dana i aktivnosti nakon izbornog dana do momenta proglašenja konačnih rezultata, Crta posmatračka misija je organizovala sastanke sa predstavnicima sve četiri opštinske izborne komisije. Crta posmatračka misija je predstavnicima opštinskih izbornih komisija u Doljevcu, Kladovu i Kuli uručila predlog, zasnovan na međunarodnim standardima za slobodne i fer izbore i primerima dobre prakse koji već postoje u Srbiji¹⁵, na koji način mogu da uredi položaj posmatrača. Sve tri opštinske izborne komisije su prihvatile predlog Crte, čime su obezbedile da posmatrači po prvi put budu zvanično prepoznati u dokumentima za sprovođenje izbora u ovim opštinama.

Crta posmatračkoj misiji su prihvaćene akreditacije za praćenje rada organa za sprovođenje izbora u Lučanima, Kuli i Kladovu. Opštinska izborna komisija u Doljevcu je tokom samog izbornog dana prihvatila akreditaciju za praćenje organa za sprovođenje izbora.

¹⁵ Poslovnik Republičke izborne komisije.

Posmatranje izbornog dana u Lučanima: posmatrači vs. PONGO posmatrači

Pored posmatrača Crta posmatračke misije, trebalo bi napomenuti da su se, kao akreditovani posmatrači izbora u Lučanima, pojavile i tri organizacije civilnog društva, koja su kao udruženja registrovana tokom 2018. godine:

- Institut za medijaciju, pregovaranje i javne politike, Novi Sad (registrovano 28.6.2018.)
- Centar za praćenje izbora i izbornih procedura iz Beograda (registrovano 18.1.2018.)
- Organizacija za fer izbore i demokratiju iz Beograda (registrovano 26.9.2018.)

Članovi Crta posmatračke misije su tokom izbornog dana primetili i prisustvo posmatrača drugih posmatračkih organizacija bez akreditacija. Od pomenute tri organizacije, jedino je Centar za praćenje izbora i izbornih procedura primetno komunicirao poruke u vezi sa izborima na svojim mrežama ili uopšte imao ranije iskustvo u praćenju izbora na neki način.

Susret u Lučanima sa drugim, novoosnovanim, posmatračkim misijama na terenu, bez iskustva i poštovanja metodologije i standarda za nezavisno građansko posmatranje izbornog procesa, navodi nas na stanovište da su u pitanje organizacije koje su formirane sa namerom da se umesto za javni interes i demokratiju, prikriveno zalažu za privatni odnosno partijski interes.

Vladine nevladine organizacije (eng. GONGO - *Government organized Non-Governmental Organization*), kao i organizacije koje uspostavljaju stranke (eng. PONGO - *Party organized Non-Governmental Organization*) su sve češće u javnom prostoru u Srbiji. Njihov cilj je da nanesu štetu i umanje kredibilitet organizacija civilnog društva koje se bore za demokratiju i vladavinu prava, sa namerom da manipulišu pažnjom javnosti i tako je usmere ka podršci državnim ili političkim akterima da ostvaruju svoju politiku. Štetno delovanje GONGO organizacija u Srbiji je zapaženo i van zemlje. Evropsko udruženje sudija i tužilaca za demokratiju i slobodu (MEDEL) je saopštilo, govoreći o Srbiji, da ovakve organizacije ne doprinose javnom diskursu u demokratskom društvu, već da stvaraju iskrivljenu sliku društvene stvarnosti.¹⁶

3.2. Proglašenje lista i bojkot

Rok za podnošenje izbornih lista je u sve četiri opštine bio 30. novembar, dok je rok za objavljivanje zbirne liste u službenim listovima opština bio 5. decembar 2018. godine.

U **Lučanima** je proglašeno osam izbornih lista: "Aleksandar Vučić - Zato što volimo Lučane i Dragačevo", "Milan Krkobabić - Partija ujedinjenih penzionera Srbije - I Lučani su Srbija", "Pokret obnove Kraljevine Srbije - Dragan Jovičić", "Savez za Srbiju - Savez za Dragačevo - Milan Radičević - Srpski pokret Dveri - Demokratska stranka - Narodna stranka - Zajedno za

¹⁶ medelnet.eu/index.php/news/60-featured-news/482-statement-of-medel-on-government-oriented-ngo-s

Srbiju - Zdrava Srbija - Levica Srbije - Pokret za preokret - Sloga - Otadžbina”, “Dr Vojislav Šešelj - Srpska radikalna stranka”, “Ivica Dačić - Socijalistička partija Srbije - Bolja Srbija”, Grupa građana “Jedan tim - Ivica Vukićević”, “Jedinstvena Srbija - Dragan Marković Palma”.¹⁷

U **Kuli** je proglašeno osam izbornih lista: “Aleksandar Vučić - Zato što volimo Kulu”, “Socijalistička partija Srbije - Ivica Dačić”, “Pokret obnove Kraljevine Srbije - Marko Košutić”, Ruska stranka - Dušan Hajduković - Kekini principi”, “Pokret socijalista - Aleksandar Vulin”, “Srpska radikalna stranka - dr Vojislav Šešelj”, “Partija ujedinjenih penzionera Srbije - Milan Krkobabić - i Kula je Srbija” i “Grupa građana “Kritična masa”.¹⁸

U **Doljevcu** je proglašeno šest izbornih lista: “Srpska napredna stranka - Zato što volimo Doljevac”, “Milan Krkobabić - Partija ujedinjenih penzionera Srbije - I Doljevac je Srbija”, “Ivica Dačić - Socijalistička partija Srbije”, “Jedinstvena Srbija - Dragan Marković Palma”, “Dr Vojislav Šešelj - Srpska radikalna stranka” i “Savez za demokratski Doljevac”.

U **Kladovu** su proglašene četiri izborne liste: “Aleksandar Vučić – zato što volimo Kladovo”, “Ivica Dačić SPS – Jedinstvena Srbija Dragan Marković Palma”, “Partija ujedinjenih penzionera Srbije – I Kladovo je Srbija” i “dr Vojislav Šešelj- Srpska radikalna stranka”.

Opozicione stranke opredelile su se na bojkot izbora u Kuli, Doljevcu i Kladovu. Osim u Kuli, gde je izbornu listu predala grupa građana “Kritična masa” i u Doljevcu, gde je izbornu listu predala grupa “Savez za demokratski Doljevac”, preostale proglašene liste čine aktuelnu vlast - kako na republičkom, tako i na lokalnom nivou. Srpska radikalna stranka predala je listu “dr Vojislav Šešelj - Srpska radikalna stranka” u sve četiri opštine.

3.3. Broj stanovnika i broj upisanih birača u opštinama Doljevac, Lučani, Kladovo i Kula

Nakon navoda Saveza za Srbiju¹⁹ o povećanom broju birača u opštini Lučani, CRTA posmatračka misija je pokušala da proveri iznete navode direktnim obraćanjem opštini Lučani, ali i Doljevcu, Kladovu i Kuli. CRTA posmatračka misija je kao glavni mehanizam u komunikaciji s gradskim opštinama koristila zahtev za slobodan pristup informacijama od javnog značaja, kojim je od svih opština tražen broj birača na dan prijema zahteva. Zahtevi su upućeni opštinama u dva navrata - na početku novembra i na početku decembra meseca.

Nakon prijema odgovora utvrđeno je da nije bilo značajnih promena u ukupnom broju upisanih birača u opštini Lučani na početku decembra meseca (16483) u odnosu na početak novembra (16476). Ovaj broj je manji od broja upisanih u birački spisak za predsedničke izbore 2017. godine, kada je on iznosio 17019 birača. Posmatrano od 2012. godine, broj birača koji imaju

¹⁷ Rešenje o utvrđivanju zbirne izborne liste u Lučanima, www.lucani.rs/izbori2018/zbirna_lista.pdf

¹⁸ Rešenje o utvrđivanju zbirne izborne liste u Kuli, kula.rs/wp-content/uploads/izbori/Resenje%20o%20utvrđivanju%20zbirne%20izborne%20liste.pdf

¹⁹ ozonpress.net/politika/izborna-krada-u-lucane-se-doselilo-300-gradana/

pravo glasa na lokalnim izborima u Lučanima **smanjio se za oko 1700**. Veća odstupanja nisu zabeležena ni u ostalim opštinama.

4. Tok predizborne kampanje

Izborna kampanja u sve četiri opštine bila je niskog intenziteta, u poređenju sa aktivnostima koje izborni akteri sprovode tokom opštih, republičkih izbora, ali i u poređenju sa intenzitetom kampanjskih aktivnosti tokom izbora za odbornike Grada Beograda, koji su održani u martu 2018. godine.

Crta posmatračka misija ipak konstatuje da se - kao i u ranijim izbornim procesima na nacionalnom i lokalnom nivou - intenzitet predizborne kampanje u sve četiri opštine povećavao sa približavanjem izbornog dana.

Glavni nalaz Crta posmatračke misije je da je predizbornu kampanju u Doljevcu, Lučanima, Kladovu i Kuli obeležila slaba aktivnost proglašenih lista, ali i veliko angažovanje lokalnih i republičkih funkcionera, uključujući i značajno angažovanje javnih resursa. Kampanja je protekla bez konkretnih programa i poruka proglašenih lista. Liste partija na vlasti su se oslanjale na rezultate javne vlasti u prethodnom periodu, zamagljujući, pri tom, liniju između institucije i partije. Opozicioni blok u Lučanima se oslanjao u najvećoj meri na negativnu kampanju protiv Srpske napredne stranke i njihovih koalicionih partnera. Predizborna kampanja bila je obeležena i pretnjama i pritiscima na birače, koji su najizraženiji bili u opštini Lučani. Osim toga, bili su prisutni i pritisci na izborne aktere. Aktivna kampanja kojom se građani pozivaju na bojkot izbora nije primećena ni u jednoj od četiri opštine.

Mediji su o lokalnim izborima u sve četiri opštine izveštavali u najvećoj meri u kontekstu poseta i aktivnosti republičkih i lokalnih funkcionera. O izornoj kampanji se najviše moglo čuti od lokalnih medija, dok su mediji sa nacionalnom pokrivenošću o njima izveštavaju samo u kontekstu incidenata.

4.1. Komunikacija sa biračima

Akteri u izbornom procesu u Doljevcu, Lučanima, Kladovu i Kuli opredelili su se da se putem tradicionalnih, neposrednih kanala komunikacije obraćaju biračima. Kampanja "od vrata do vrata", bilbordi, plakati, štandovi i leci bili su najvidljiviji oblik obraćanja i interakcije sa građanima u sve četiri opštine. Gledano pojedinačno po opštinama, najveća ulična aktivnost ovakvog tipa je zabeležena u opštinama Lučani i Kula, dok je u Kladovu i Doljevcu intenzitet uličnih akcija na još slabijem nivou. Osim toga, zabeleženo je da **u proseku** izborni akteri **u manjoj meri koriste društvene mreže**, iako se udruženje građana "Kritična masa" u Kuli dominantno oslanja na ovaj kanal u komunikaciji sa građanima. Razlog tome je što, osim Srpske napredne stranke u Kuli, Lučanima i Kladovu i Saveza za Srbiju - Dragačevo, ni jedan drugi akter koji je podneo listu u

ovim opštinama nema profile opštinskih odbora na društvenim mrežama. Takođe, u svim opštinama je zabeležena izražena **kampanja putem SMS poruka**, koju u najvećoj meri koriste liste stranaka u vlasti. U Lučanima je zabeležena kampanja “od vrata do vrata”, koju je od samog početka kampanje u ovoj opštini intenzivno sprovodila Srpska napredna stranka, da bi u slabijem intenzitetu ovaj vid aktivnosti u drugoj polovini novembra sprovodio i Savez za Srbiju.

Jedini izborni akter koji je koristio promotivne spotove u kampanji je Srpska napredna stranka. Tako je zabeležena serija spotova u kampanji liste Srpske napredne stranke u opštini Kula, pod nazivima “Aleksandar Vučić - Zato što volimo Kulu”²⁰, “Aleksandar Vučić - Zato što volimo Lipar”²¹, zatim “Aleksandar Vučić - Zato što volimo Sivac”²² i “Aleksandar Vučić - Zato što volimo Crvenku”²³. Spotovi su u najvećoj meri promovisani putem društvenih mreža lokalnog ogranka SNS u Kuli. U preostale tri opštine izborni spotovi Srpske napredne stranke, do momenta zaključenja ovog izveštaja, nisu zabeleženi. Slična aktivnost nije primećena kod drugih aktera u izbornom procesu ni u jednoj od četiri opštine.

4.2. Teme i poruke u kampanji: rezultati opštinske vlasti kao zasluge stranke i negativna kampanja

Umesto konkretnih programa i poruka biračima, sadržaj koji liste prenose građanima kroz svoje aktivnosti je u najvećoj meri bio baziran ili na negativnoj kampanji ili na promociji do sada ostvarenih rezultata - naročito kada su u pitanju liste stranaka u vlasti. U situacijama kada je zabeleženo da su pojedine liste građanima prenosile određene poruke, one su uglavnom bile uopštene i sa temama u oblasti infrastrukture, zapošljavanja, položaja penzionera, unapređenja zdravstvene zaštite ili promovisanja koncepta zadruga.

Pojava da **stranka otvoreno preuzima i promoviše rezultate lokalnih vlasti i republičkih institucija kao sopstveno dostignuće**, je u velikom intenzitetu zabeležena i tokom beogradskih izbora, ali i u ovom izbornom procesu u četiri opštine.²⁴ Ovakav vid preuzimanja zasluga predstavlja primer zloupotrebe institucija, gde se javna vlast stavlja isključivo u funkciju stranačke promocije. Zamagljivanje granice između aktivnosti institucija i partije dovodi građane u zabludu o tome gde se nalazi moć donošenja odluka u društvu, prebacujući fokus, sa demokratskih institucija, na partiju.

Osim promocije rezultata javnih vlasti u prethodnom periodu, primećeno je da se **vladajuće stranke intenzivno u kampanji bave obnovom javne infrastrukture i inventara**. Tako se Srpska napredna stranka u Lučanima, preko svoje Fejsbuk stranice, pohvalila kako buši rupe za postavljanje novih betonskih bandera u Glogu, postavlja uličnu rasvetu u Vučkovicima, Rtima i Dljini, ili rekonstruiše puteve.

²⁰ www.facebook.com/sns.kula/videos/1152749541571094/

²¹ www.facebook.com/sns.kula/videos/215889015978629/

²² www.facebook.com/sns.kula/videos/202330127313660/

²³ www.facebook.com/sns.kula/videos/301190177163654/

²⁴ Crta posmatračka misija, *Beogradski izbori 2018 - Finalni izveštaj Crta posmatračke misije*, avgust 2018, crta.rs/wp-content/uploads/2018/08/CRTA_BG-izbori-finalni-izvestaj.pdf

 Srpska napredna stranka Lučani
23 hrs · 🌐

Бушење рупа за постављање нових бетонских бандера у Глогу.
See Translation

 Srpska napredna stranka Lučani
23 hrs · 🌐

Постављање нове уличне расвете у Вучковици.
See Translation

Slična situacija zabeležena je i u Kuli, gde se lokalni ogranak SNS pohvalio otvaranjem fabrike Kalcedonija, uređivanjem igrališta i javnih prostora, farbanjem autobuskih stajališta. U Kladovu su zabeležene slične aktivnosti. Izdvajamo situaciju u kojoj SNS Kladovo promovise predaju računara srednjoj školi²⁵, iako je iz priloženog snimka jasno da je u pitanju aktivnost lokalne samouprave.²⁶

“Kada smo razgovarali sa građanima, izraženo je mišljenje da sve aktivnosti liste br 1. (prim. aut. liste “Aleksandar Vučić - Zato što volimo Lučane”) kao što je asfaltiranje, osvetljenje, pozajmica kontejnera, itd. građani doživljavaju kao legitimne. Ustaljena je praksa ovakvih događanja, kažu građani, i dodaju ‘što nema više izbora da nam srede sve što treba’.” - iz izveštaja dugoročnih posmatrača u Lučanima.

Sa druge strane, opozicioni blok u Lučanima, Savez za Srbiju, je u ovom izveštajnom periodu takođe propustio da građanima predstavi konkretni program. Kampanja opozicije je u najvećoj meri negativna, odnosno usmerena protiv Srpske napredne stranke i njihovih koalicionih partnera. Kao jedan od primera ističemo ulični performans kada su aktivisti Saveza za Srbiju predstavili izložbu “Šest godina propadanja u Lučanima”.²⁷ Udruženje “Kritična masa” u Kuli je do sada u najvećoj meri koristilo svoju zatvorenu Fejsbuk grupu da izveštava o zloupotrebama Srpske napredne stranke i pritiscima koje ova stranka vrši na građane u ovoj opštini.

²⁵ www.facebook.com/oosnskladovo/posts/217014269198063

²⁶ www.youtube.com/watch?v=npEaijpS5Mc

²⁷ www.danas.rs/politika/odrzana-izlozba-sest-godina-propadanja-u-lucanima/

4.3. Funkcionerska kampanja: funkcioner kao nosilac poruka i promoter kontinuiteta vlasti

Kao i u prethodnim izbornim procesima na republičkom i na lokalnom nivou, funkcioneri predstavljaju jedan od ključnih stranačkih aduta za prenos poruka biračima. Funkcionerska kampanja se pojavljuje u dva oblika - kao otvorena i kao skrivena. **Otvorena kampanja** predstavlja javno i nedvosmisleno korišćenje javnog položaja sa namerom da se ukaže podrška određenom političkom akteru tokom trajanja kampanje. Funkcionerska kampanja u ovom obliku je zabranjena Zakonom o agenciji za borbu protiv korupcije. Pod **skrivenom kampanjom** podrazumevamo intenziviranje redovnih aktivnosti funkcionera, uoči raspisivanja izbora ili tokom predizborne kampanje. Njihova namera je da pokažu svoje dotadašnje rezultate i buduće planove, kako bi građane ubedili da je kontinuitet vlasti od izuzetnog značaja i da svojim glasom moraju da obezbede novi mandat partiji na vlasti.

Prikrivena funkcionerska kampanja se u Srbiji mnogo češće sreće nego otvorena i prisutna je u svim izbornim procesima - od republičkog do lokalnog nivoa. Međutim, Crta posmatračka misija je zabeležila da u poslednje vreme javni funkcioneri ne mare da otvoreno iskazuju svoje preferencije i da ih u tome ne sprečava ni činjenica da je takvo ponašanje kažnjivo zakonom.²⁸ Ovo je bilo izrazito vidljivo tokom beogradskih izbora u martu 2018. godine.²⁹

Praksa da se funkcioneri nalaze u izbornoj kampanji nije vezana samo za određenu partiju koja je dominantno prisutna u vlasti na republičkom i na lokalnom nivou. Funkcionerska kampanja je kao vid stranačke promocije prisutna kod skoro svih aktera koji imaju svoje predstavnike u institucijama na republičkom ili na lokalnom nivou, a koji se na bilo koji način ističu u javnosti.

U prilog tome, Crta posmatračka misija je u Doljevcu, Lučanima, Kladovu i Kuli zabeležila izraženo prisustvo najviših državnih, kao i lokalnih funkcionera na terenu, tokom trajanja kampanje. Međutim, za razliku od beogradskih izbora gde su republički funkcioneri, ministri i predsednica Vlade, bili u otvorenoj kampanji tokom koje su obilazili opštinske odbore Srpske napredne stranke ili u javnim izjavama podržavali otvoreno vladajuće liste, slične situacije nisu u velikoj meri bile prisutne u posmatranom periodu. Republički funkcioneri, uključujući i predsednika Srbije, Aleksandra Vučića, su povod za obilaženje četiri opštine pronalazili u otvaranju novih radnih mesta, posetama fabrikama, najavama novih ulaganja u ove opštine, obilaženju tekućih radova i projekata, obeležavanju jubileja javnih ustanova.

²⁸ Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije u članu 29. eksplicitno zabranjuje funkcionerima da koriste javne resurse, skupove na kojima učestvuju, kao i susrete koje imaju u svojstvu funkcionera, u cilju promocije određenih političkih subjekata.

²⁹ Crta posmatračka misija, *Beogradski izbori 2018 - Finalni izveštaj Crta posmatračke misije*, avgust 2018, crt.rs/wp-content/uploads/2018/08/CRTA_BG-izbori-finalni-izvestaj.pdf

Tako je ministarka Slavica Đukić Dejanović prisustvovala obeležavanju 150 godina škole u Goračićima u opštini Lučani, dok je Bratislav Gašić, direktor Bezbednosno informativne agencije, obišao fabriku "Milan Blagojević - Namenska". Osim njih, Crta posmatračka misija je zabeležila da su Lučane u toku predizborne kampanje posetili i ministri Nebojša Stefanović, Vanja Udovičić, Aleksandar Vulin, Aleksandar Antić i Bratislav Nedimović. Ministar Nebojša Stefanović je u proteklih nedelju dana dva puta posetio Lučane. Tokom svoje prve posete Lučanima, ministar Stefanović je organizovao zatvoreni sastanak sa kandidatima za odbornike liste "Aleksandar Vučić - Zato što volimo Lučane i Dragačevo".

Takođe, Nebojša Zelenović, gradonačelnik Šapca je u novembru mesecu boravio u Lučanima u toku svog radnog vremena, kada je pružio podršku Savezu za Srbiju.

Tokom trajanja kampanje, Kulu je obišao predsednik Srbije Aleksandar Vučić, ministri Zlatibor Lončar, Vanja Udovičić, Branislav Nedimović, i Zorana Mihajlović. Zorana Mihajlović je tokom zvanične posete Kuli u svojstvu ministarke građevinarstva i infrastrukture tokom koje je najavila nove kapitalne investicije u ovoj opštini, obišla i štand Srpske napredne stranke zajedno sa predsednikom Opštine Kula, Veliborom Milojičićem.³⁰ Ovim potezom, sa pozicije ministra pružila je podršku političkom akteru, čime je našla u otvorenoj kampanji zloupotrebivši svoju funkciju.

³⁰ www.facebook.com/sns.kula/videos/315935909245121/

Ministar prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Mladen Šarčević, posetio je Kladovo i obišao osnovnu školu u ovoj opštini. Takođe, u Kladovu su boravili Zlatibor Lončar, kao i Zorana Mihajlović koja je najavila nova ulaganja u saobraćajnu infrastrukturu u ovoj opštini.

Doljevac su u periodu trajanja kampanje posetili ministri Mladen Šarčević, Zorana Mihajlović i Vanja Udovičić.

4.4. Zloupotreba javnih resursa

Zloupotreba javnih resursa i aktivno uključivanje zaposlenih u javnom sektoru u izbornu kampanju među osnovnim su obeležjima kampanje koja je prethodila izborima za odbornike u skupštinama opština Lučani, Doljevac, Kula i Kladovo.

Crta posmatračka misija je zabeležila nekoliko situacija u kojima su zaposleni u javnoj upravi i javnim preduzećima korišćeni u svrhu sprovođenja kampanje Srpske napredne stranke.

Poslanica Marinika Tepić je izvestila javnost u Parlamentu Srbije³¹ o zloupotrebi zaposlenih u javnoj upravi i javnim preduzećima u svrhu sprovođenja kampanje liste "Aleksandar Vučić - Zato što volimo Lučane i Dragačevo" u ovoj opštini. Marinika Tepić je tražila obaveštenje i objašnjenje od predsednice Vlade, Ane Brnabić, i ministra državne uprave i lokalne samouprave, Branka Ružića o navodima da su zaposleni u gradskoj upravi i javnim preduzećima u Pančevu i Vršcu svoje radno vreme provodili u sklopu kampanje u Lučanima. Do danas, nije poznato da li su Ana Brnabić i Branko Ružić odgovorili na postavljeno pitanje.

Kao ključnu aktivnost Srpske napredne stranke u Kuli, izdvajamo otvaranje fabrike "Kalcedonija" 21. novembra, koja bi u svom punom kapacitetu, prema navodima trebalo da obezbedi 400 radnih mesta za stanovnike ove opštine. Samom otvaranju fabrike prisustvovao je predsednik Srbije, Aleksandar Vučić, sa predsednikom pokrajinske vlade, Igorom Mirovićem. Prema informacijama koje su prikupili posmatrači Crte, u Kuli je postojala obaveza zaposlenih u javnoj upravi i preduzećima da prisustvuju otvaranju fabrike, dok su direktori javnih preduzeća dobijali instrukcije koliko zaposlenih treba da dovedu na otvaranje.

Završna konvencija SNS u obrazovnoj ustanovi

Zakonodavni okvir u Srbiji, u odredbama sadržanim u različitim zakonima, predviđa zabranu korišćenja javnih resursa u svrhe promocije političkih partija. Naročito precizna je odredba člana 113. Zakona o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja koja predviđa zabranu stranačkog organizovanja i delovanja u obrazovnim ustanovama kao i korišćenje prostora ustanove u te svrhe.

³¹ www.youtube.com/watch?v=Nx8G6XWIAqw

Uprkos tome, **završna konvencija Srpske napredne stranke održana je fiskulturnoj sali Srednje škole Dragačevo u Guči.** Zakon nameće novčane kazne za kršenje ove odredbe, i to kako za samu školu (100.000-1.000.000 dinara)³² tako i za direktora kao odgovorno lice u ustanovi (25.000 – 100.000 dinara). Osim novčane kazne, u slučaju osude za ovaj prekršaj predviđeno je i oduzimanje licence za direktora. I pored toga Dragan Tanović, direktor Srednje škole Dragačevo, omogućio je održavanje ovog skupa. Atmosferu u kojoj je održana kampanja u Lučanima slikovito je prikazao upravo Tanović, kada je, odgovarajući na pitanja novinara o ovom slučaju, rekao – **“Ako predsednik opštine zove i traži kako da kažem ne može... Je l’ biste vi rekli da ne može?”**³³

Zbog kršenja zabrane korišćenja porostora obrazovne ustanove u političke svrhe CRTA posmatračka misija podnela je nadležnoj prosvetnoj inspekciji prijavu protiv Srednje škole Dragačevo i direktora ove ustanove.

Direktor sugerisao zaposlenima u „Milan Blagojević – Namenska“ da glasaju za SNS

Savet zaposlenima u „Milan Blagojević – Namenska“ a.d. za koga da glasaju na izborima u Lučanima dao je Radoš Milovanović, direktor ove fabrike. Na snimku koji je podelio Insajder³⁴ zabeleženo je da je on radnike okupljene na proslavi fabrike pozvao da glasaju za Srpsku naprednu stranku. Osim što je direktoru ove fabrike kao funkcioneru u smislu Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije zabranjeno da koristi javne resurse i skupove na kojima učestvuje kao i susrete koje ima u svojstvu funkcionera za promociju političkih stranaka, ovaj događaj predstavlja i uticaj na slobodnu volju birača kojima je od strane nadređenog nedvosmisleno stavljeno do znanja koji način glasanja se smatra poželjnim. Sporni događaj CRTA posmatračka misija prijavila je Agenciji za borbu protiv korupcije.

Na internet strani opštine Kula poziv građanima da glasaju za koaliciju SVM i SNS

Neposredno pred početak izborne tišine 12.12.2018. godine na zvaničnoj internet prezentaciji opštine Kula objavljen je poziv Ištvana Pastora, predsednika Saveza vojvođanskih Mađara da na izborima glasaju za izbornu listu SVM i SNS.

U skladu sa članom 6 Zakona o finansiranju političkih aktivnosti, **ukoliko organi lokalne samouprave daju usluge i dobra iz javnih izvora političkim subjektima, oni ih moraju učiniti dostupnim pod jednakim uslovima svim političkim subjektima.** Dodatno, da bi se ustupanje prostora na internet strani opštine političkim subjektima sprovelo na zakonom propisan način, **neophodno je da organ jedinice lokalne samouprave prethodno uredi način ustupanja, kako bi uslovi ustupanja bili predvidivi i poznati svim zainteresovanim**

³² Poređenja radi, Izveštajem o troškovima kampanje koji je SNS dostavila Agenciji za borbu protiv korupcije, od ukupno 912.000 dinara koliko je stranku koštala ova konvencija, škola je prihodovala 7.000 dinara

³³ www.danas.rs/drustvo/stranacki-skup-u-prostorijama-skole/

³⁴ Insajder Video, www.youtube.com/watch?time_continue=6&v=FuLLDsdjplk

političkim subjektima. Ustupanje prostora političkoj stranci na internet strani koje ne ispunjava napred opisane uslove, može se jedino smatrati uslugom pruženom bez naknade i kao takvo predstavlja nenovčani prilog političkom subjektu koji, kada je pružen od strane organa lokalne samouprave, predstavlja zabranjeni način finansiranja političkih subjekata. CRTA posmatračka misija obavestila je Agenciju za borbu protiv korupcije o ovom događaju.

Besplatni sadržaji za građane: koncerti, pozorišne i bioskopske projekcije, zdravstveni pregledi

Česta pojava iz beogradskih izbora tokom kojih su opštine za svoje građane **organizovale besplatne sadržaje** u mnogo većem obimu nego u vanizbornom periodu, prisutna je i u kampanji za lokalne izbore u Doljevcu, Lučanima, Kladovu i Kuli. Po organizaciji različitih besplatnih sadržaja za svoje građane, Kula ima ubedljivu prednost u odnosu na ostale opštine, prema informacijama posmatrača Crta posmatračke misije. Opštinske vlasti u Kuli su u svojoj ponudi imale besplatne izlete i obilaske manastira na Fruškoj Gori za penzionere, besplatne pozorišne i bioskopske projekcije, ali i besplatne zdravstvene preglede pod nazivom “Za naprednije zdravlje”.

Prema ugledu na beogradske izbore, i ovaj izborni ciklus je obeležilo organizovanje besplatnih koncerata Ace Lukasa u Kladovu, Šabana Šaulića u Lučanima, ali i Saše Matića u Crvenki (Kula). Svi koncerti su organizovani u javnim prostorima. Iako su koncerti Ace Lukasa i Šabana Šaulića promovisani kao „poklon” građanima, oni su predstavljali potencijalnu zloupotrebu javnih resursa u svrhu promovisanja izborne liste broj 1.³⁵

³⁵ www.facebook.com/oosnkladovo/posts/219418658957624

U pogledu zloupotrebe javnih resursa ističemo aktivnosti u opštini Kula, gde su, u nekoliko navrata, u Domu zdravlja u Ruskom Krsturu organizovani besplatni zdravstveni pregledi pod sloganom “*Za naprednije zdravlje*”. Ova aktivnost nedvosmisleno upućuje poruku glasačkom telu kome bi trebalo da da svoj glas. Tokom ove aktivnosti izjave za medije davala je Ljiljana Beronja, zamenica direktora Doma zdravlja u Kuli čija se ispostava nalazi u Ruskom Krsturu a koja je predsednica Unije žena Opštinskog odbora Srpske napredne stranke u Kuli.

Problem se javlja kada besplatni pregledi nisu besplatni, iako korisnicima oni nisu naplaćeni, oni se finansiraju iz poreza i doprinosa građana kojima se omogućava funkcionisanje sistema zdravstvene zaštite. Stoga dolazimo do zaključka da je tokom kampanje, u interesu političke partije, došlo do zloupotrebe javnih resursa kroz korišćenje prostorija, instrumenata i zaposlenih u ambulanti u Ruskom Krsturu. Da ovo nije izolovan događaj već trend govori u prilog i još jedno organizovanje besplatnih pregleda koji su održani 25. novembra u Sivcu gde je održan bazar zdravlja pod istoimenim nazivom “*Za naprednije zdravlje*”. Građani su pozivani telefonima nasumično, kako se navodi, po preporuci SNS, ali su bili i obaveštavani pamfletima i plakatima.

4.3. Vozila u javnom vlasništvu i bez registarskih oznaka aktivna tokom izbornog dana u Lučanima

Posmatrači CRTA posmatračke misije uočili su tokom izbornog dana u Lučanima, beležili i fotografisali, značajno prisustvo registracionih oznaka vozila iz drugih gradova i opština u Srbiji. Skoro 200 vozila iz ukupno 34 različita grada (ne uključujući registarske oznake Lučana), i to pretežno iz Vojvodine, zabeleženo je da se nalaze **ispred biračkih mesta, obilaze biračka mesta, dovoze birače na glasanje** ili su **paravan za vođenje paralelne evidencije** birača. Neka od uočenih vozila sa registarskim oznakama izvan Lučana su na njima imala i obeležje pravnog lica kojem pripadaju - na primer Lovačkog udruženja iz Pančeva³⁶. Takođe je primećen veći broj vozila bez registarskih oznaka, ali i probne registarske oznaka iz drugih, nesusednih, opština. Na ovu pojavu su ukazivali i članovi Saveza za Srbiju, o čemu su i mediji izveštavali³⁷.

Sva pomenuta **vozila su primećena uglavnom u blizini biračkih mesta**, dok su lica iz vozila komunicirala sa biračima i članovima biračkih odbora. Primećeno je pojavljivanje istih vozila u više navrata na različitim lokacijama u Lučanima, a u blizini biračkih mesta, od strane različitih mobilnih timova.

Na osnovu prikupljenih podataka sa izbornog dana u Lučanima, tim Crta posmatračke misije je organizovao upućivanje zahteva za pristup informacijama od javnog značaja korisnicima budžetskih sredstava iz opština u kojima je registrovano skoro 200 tablica koje su dokumentovane. Tražene informacije na koje su se zahtevi odnosili bili su spisak vozila koja su

³⁶ ozonpress.net/politika/dzipovi-krstare-dragacevom-naprednjaci-vode-paralelne-biracke-spiskove/

³⁷ rs.n1info.com/Vesti/a444490/Lokalni-izbori-u-Lucanima-Kladovu-Doljevcu-i-Kuli.html,
www.glassumadije.rs/dzipovi-iz-panceva-prijepolja-i-kosovske-mitrovice-u-lucanima/

u svojini primaoca zahteva, uz naznačenje tipa vozila, sa registarskim oznakama. Upućeno je ukupno 537 zahteva i do sada je **identifikovano 17 registarskih oznaka** vozila koja pripadaju javnim preduzećima, odnosno gradskim i opštinskim upravama, iz **osam** gradova i opština u Srbiji (Novi Sad, Vršac, Vrbas, Pančevo, Šid, Ivanjica, Čačak, Kovin).

Reč je o javnim organima i preduzećima Toplana Novi Sad, JKP Lisje, Grad Novi Sad, JKP Čistoća Novi Sad, JP Gradsko saobraćajno Novi Sad, Gradska uprava grada Pančeva, JKP Drugi oktobar Vršac, Poljoprivredna stručna služba Vrbas, Opštinska uprava opštine Šid, Sportski savez opštine Šid, JKP Ivanjica. Kako nije izgledno da delatnost ovih preduzeća, tj. njihovih vozila podrazumeva prisustvo na izbornom danu u Lučanima, postoji osnovana sumnja da su odgovorna lica zloupotrebila javne resurse i nanela imovinsku štetu preduzeću u nepoznatom iznosu. Crta je do momenta zaključenja ovog izveštaja podnela **15 krivičnih prijava** protiv odgovornih lica u ovim preduzećima, dok su dve krivične prijave u pripremi.

Važno je napomenuti da je trenutno u više od trećine poslatih zahteva u toku postupanje po žalbama Povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti. Međutim, kako zakonom predviđeni rokovi za dostavljanje informacija još uvek nisu istekli za određeni broj korisnika budžetskih sredstava, Crta će u narednom periodu nastaviti da obaveštava javnost o rezultatima ovog istraživanja.

Takođe, primetna je pojava da pojedina javna preduzeća odbijaju da dostave podatke tvrdeći da se na njih propis ne odnosi, ali i slanje nepotpunih odgovora koji ne sadrže sve informacije na koje se zahtev odnosi.

4.5. Potkup i pristisci na birače i aktere u izbornom procesu

Atmosfera u kojoj se odvija izborna kampanja obeležena je tenzijama između aktera u opoziciji i na vlasti od samog njenog početka, strahom birača od ishoda izbornog procesa i otvorenim pritiscima i pretnjama usmerenih prema listama, ali i prema građanima. Prema informacijama dugoročnih posmatrača najveći pritisci na izborne aktere su zabeleženi u Lučanima, gde su do sada zabeleženi i najveći pritisci na birače da se opredele za određenu listu.

Pritisci na izborne aktere: "sumnjivi" napadi na aktiviste i propagandi materijal u kampanji

Jedan od čestih oblika vršenja pritiska na izborne aktere je otežavanje prikupljanja potpisa za kandidaturu i sprečavanje održavanja predizbornih aktivnosti u javnim prostorima. Tokom predizborne kampanje, zabeležena su dva incidenta, od kojih su se oba dogodila u opštini Lučani. O paljenju banera Srpske napredne stranke i fizičkom napadu na aktivistkinju SNS, javnost je bila obaveštena putem saopštenja ove stranke. O ovim incidentima se, osim iz saopštenja stranke, ne mogu naći drugi podaci, dok prema informacijama do kojih je došla Crta posmatračka misija, verodostojnost iznetih tvrdnji u ovim saopštenjima je pod znakom pitanja.

Dugoročni posmatrači Crta posmatračke misije su izvestili da je Udruženje građana "Kritična

masa” iz Kule imalo teškoće da overi potpise kako bi predalo listu, zbog zauzetosti notara. Iako je ova lista na kraju skupila potpise i predala listu, koja je proglašena, Crta posmatračka misija smatra da se problemi sa dostupnošću notarskih kancelarija za potrebe overe potpisa podrške građana za opozicione liste ponavljaju, i sve više aktuelizuju u svakom novom izbornom procesu. Ovakav trend dovodi do pitanja da li svi učesnici u izbornom procesu imaju jednak pristup notarskim kancelarijama. Ovo je od suštinske važnosti s obzirom na to da su akteri u ranijim izbornim procesima iz redova opozicije i grupe građana često iznosili sumnju u nepristranost notara i doživljavali nedostupnost notara kao namerni, **sistemski pritisak koji ima za cilj da opsrtuiše** njihovu kandidaturu.

Ovo nije jedini oblik pritisaka i zastrašivanja koji je primećen tokom predizborne kampanje. Zabeleženo je takođe i nekoliko slučajeva uništavanja materijala u kampanji i fizičkog nasilja. Paljenje banera sa logom SNS dogodilo se u Lučanima. Za ovaj incident je Srpska napredna stranka u saopštenju za javnost okrivila opozicioni blok Savez za Srbiju. **Do momenta zaključenja ovog izveštaja Crta posmatračkoj misiji nije poznato da li su nadležni organi postupali u ovom slučaju niti ishod njihovog postupanja.**

Nedugo potom, izašlo je saopštenje Opštinskog odbora Srpske napredne stranke u Lučanima, o tome da je aktivistkinja SNS i kandidatkinja za odbornicu prilikom deljenja propagandnog materijala udarena u glavu i da stranka najoštrije osuđuje politički motivisani napad. Ovaj događaj je izazvao reakciju predsednice opštine Lučani, Vesne Stambolić, koja je bila prva na listi, i njenog zamenika Milivoja Dolovića, da pozovu na smirivanje tenzija i fer nadmetanje u izbornom procesu, istovremeno optuživši opozicione stranke da su izazvale ovaj incident. Opozicioni blok u Lučanima je pak izneo sumnju da je počinilac član Srpske napredne stranke. Policija do momenta zaključenja ovog izveštaja nije pronašla počinioaca.

U Lučanima je zabeležen i navodni pokušaj **trgovine uticajem**, kada je zamenik predsednika Opštine Lučani, Milivoje Dolović, nudeći zaposlenje kandidatu za odbornika Saveza za Srbiju, Vukašinu Vujoviću, pokušao da ga odgovori od kandidature.³⁸ Nakon što je snimak navodnog razgovora između Milivoja Dolovića i Vukašina Vujovića osvanuo u javnosti, Savez za Srbiju, izdao je saopštenje da je Vujović pozvan na informativni razgovor povodom snimka. Međutim, ovaj snimak nije nastao tokom ove izborne kampanje, već potiče iz 2014. godine³⁹, dok **posmatračkoj misiji Crta epilog ovog događaja, ni iz 2014. niti iz 2018. godine, nije poznat.**

³⁸ twitter.com/gostovicpredrag/status/1068169867948376067?s=12

³⁹ tvreporter.rs/2014/12/25/ekskluzivno-audio-snimak-kako-sns-nudi-posao-kandidatu-dveri-na-izborima-da-izda-d-veri-i-podrzy-sns-u-opstini-lucani/?fbclid=IwAR0pORQzaVq5svOaH4ZuEARW8fFaiDUmXQqWLa1hpRXi_8804J5uajr5Gjc

Pritisци na birače: nepoznata vozila, otvorene pretnje i kupovina glasova

“Ljudi su pomalo zabrinuti i uplašeni za bezbednost, budući da im ljudi iz raznih partija dolaze na vrata vrlo često. Želeli su po svaku cenu da ostanu anonimni.” - iz izveštaja dugoročnih posmatrača u Lučanima.

Tokom predizborne kampanje dugoročni posmatrač primetili su da su građanima Lučana koji su potpisali listu Saveza za Srbiju, kao i kandidatima za odbornike, direktno upućivane **pretnje**. Pretnje su upućivane u vidu zastrašivanja da će ostati bez posla, da neće dobiti posao, ali su upućivane i fizičke pretnje. O ovim pretnjama niko nije želeo da se javno izjašnjava, a koliko je čitava ova situacija uzela maha govori i odustajanje kandidatkinje za mesto odbornice Olivera Protić, čijoj su porodici ali i njoj samoj upućivane pretnje. Prema informacijama prikupljenih od strane posmatrača Crte, podatke o potpisnicima izborne liste koalicije Saveza za Srbiju je izborna komisija dostavila aktivistima SNS uz uputstvo da se ta lica opomenu i da im se zapreti da ne glasaju za listu koju su potpisali.

Međutim, zabeležene pretnje i pritisci na birače nisu bile usmerene samo na građane koji su pružili podršku Savezu za Srbiju. Prema informacijama dugoročnih posmatrača Crte, u proteklih mesec dana građane mesnih zajednica Grab, Milatovići i Dučalovići u Lučanima su nekoliko puta obilazili aktivisti liste “Aleksandar Vučić - Zato što volimo Lučane i Dragačevo” u vozilima sa registracijama Šida i Pančeva. Prema navodima građana ovih mesnih zajednica, ova lica su se meštanima obraćala sa pitanjima izlaze li na izbore, za koga će da glasaju i kakve su njihove individualne potrebe i potrebe mesnih zajednica u kojima žive. U nekoliko navrata su građani koji su oklevali da se izjasne za koga će glasati dobili otvorena upozorenja da će izgubiti posao ili da neće moći da upišu dete u vrtić ukoliko ne glasaju za listu broj 1.

Narodna poslanica Marinika Tepić je nakon vikenda provedenog u Lučanima, obavestila javnost o tome da aktivisti SNS vrše pritiske na birače i primoravaju ih da glasaju za listu broj 1 nuđenjem novca za glas.⁴⁰

Kao primer indirektno kupovine glasova navodimo situacije u kojima se građanima delila humanitarna pomoć u zamenu za siguran glas. Crta posmatračka misija je prikupila navode o situacijama u kojima se pokušava indirektan potkup glasova pomoću paketa s prehrambenim namirnicama (ulje, šećer, brašno, mesni naresci), paketa sa sredstvima za higijenu i kućnom hemijom, besplatnih zdravstvenih pregleda ili ponuda besplatnih programa u organizaciji opštine ili stranke.

⁴⁰ www.danas.rs/politika/tepic-aktivisti-sns-ciste-stale-seku-drva-i-nude-novac-za-glas/

4.6 Pritisaci na posmatrače pre i tokom izbornog dana

Pred sam početak izbornog dana, jedan akreditovani posmatrač posmatračke misije CRTA odustao je od posmatranja izbora dan pred njihovo održavanje usled ponavljano niza pritisaka sa kojima se susretao. Takođe, zabeležene su i pretnje sinu jedne od članova posmatračke misije sa lokala, tako što mu je u više navrata pominjano da je svima poznato čime se njegova majka bavi.

Izborni dan u Lučanima je, sudeći po okolnostima sa kojima su se članovi posmatračke misije CRTA našli, protekao u pretežno napetoj i “neprijateljskoj” atmosferi. Zabeležene su brojne neprijatnosti, sa kojima su se susretali posmatrači, uključujući pritom i verbalne pretnje, omalovažavanja, ruganja, sugerisanja, snimanja, proveravanja, uskraćivanje posmatranja izbora, čak i štetu na automobilu misije.

Pritisaci na posmatrače tokom izbornog dana: izvan biračkih mesta

Od pritisaka na posmatrače tokom izbornog dana, posebno bi trebalo izdvojiti činjenicu da je na automobilu mobilnog tima CRTA posmatračke misije, vidno obeleženom logoom misije, isečena guma. Ovo se dogodilo u trenutku dok je vozilo bilo parkirano ispred biračkog mesta Grab. Članovi posmatračke misije su u tom trenutku napustili vozilo radi obilaženja biračkog mesta, a po povratku su samo mogli da konstatuju da je guma na automobilu isečena, sudeći po izgledu oštećenja, namerno. Podneta je krivična prijava protiv NN lica i članovi misije su dali izjavu policiji tokom istog dana. Do trenutka objavljivanja izveštaja, nema novih informacija o daljem toku postupka.

Ova okolnost je znatno usporila jedan mobilni tim da nastavi svoje posmatračke aktivnosti tokom izbornog dana i predstavljala je jasnu poruku upućenu posmatračima da nisu dobrodošli na izborima u Lučanima. Mobilni tim je, po uklanjanju ove prepreke, nastavio sa daljim praćenjem izbornog dana.

Članovi posmatračke misije CRTA su se suočavali sa verbalnim uvredama i pretnjama pod različitim okolnostima. Česti su bili slučajevi u kojima nepoznata lica, koja se nalaze u blizini biračkih mesta, ispituju članove posmatračke misije ko su i šta rade. Članovi misije su se predstavljali kao nepristrasni posmatrači, pri čemu su lica koja su se raspitivala o njima odmah javljala telefonom dobijene informacije. Zabeleženo je često pojavljivanje na biračkim mestima osoba koje su upućivale pretnje posmatračkoj misiji. Te osobe su, takođe, dovodile glasače bez ličnih karata na glasanje. Pretnje članovima misije su u nekim slučajevima uključivale i psovke i društveno neprihvatljive gestikulacije.

Primetno je bilo i veliko interesovanje građana za prisustvo članova posmatračke misije u njihovoj opštini, kao i učestalo pitanje zašto su iz Beograda došli tu. Iako nije bilo zabeleženih neprijatnosti u susretu posmatrača sa građanima koji su izlazili na glasanje, primetan je bio

pretežno ispitivački stav, što može takođe ukazati na to da je podozrivost građana izazvana brojnim i dugotrajnim političkim aktivnostima u njihovoj opštini tokom predizborne kampanje, koja ih je naterala na sumnjičav stav prema svakome ko nije iz njihove sredine.

Pritisci na posmatrače tokom izbornog dana: na biračkim mestima

Neposredno ispred biračkih mesta, primećeno je prisustvo neidentifikovanih lica su snimala posmatrače misije, kao i članove biračkih odbora.

Tokom izbornog dana, na svim biračkim mestima u Lučanima je akreditovanim posmatračima posmatračke misije bilo dozvoljeno prisustvo. Međutim, primećene su određene poteškoće. Na dva biračka mesta je isprva zabeležena zabrana prisustva posmatračima. Na jednom mestu posmatraču nije bilo dozvoljeno da prisustvuje brojanju glasova po zatvaranju biračkog mesta.

Jedan posmatrač je zabeležio neuobičajene situacije na samom biračkom mestu. Naime, zamenik predsednika biračkog odbora mu se obratio konstatujući da je i sam svestan da je bilo nepravilnosti tokom dana, ali ga moli da ne poništi izbore na tom biračkom mestu. Iako ne predstavljaju direktnu pretnju posmatraču misije, predstavljaju ispoljavanje omalovažavajućeg stava prema posmatračima, ali i nepoznavanja regulative koju bi birački odbor trebalo da poštuje. Takođe, na istom biračkom mestu je izrečeno, kao opravdanje građanima za neophodnost utvrđivanja identiteta uvidom u ličnu kartu, da birački odbor inače ne bi zahtevao da identifikuje glasače, ali da to mora učiniti zbog posmatrača iz Beograda. Ove dve okolnosti ukazuju na nedostatak svesti svih uključenih u izborni proces o poštovanju procedura i zaštite njihovih prava, ali i na nerazumevanje uloge posmatračkih misija.

4.7. Kampanja u medijima: programi lista u senci poseta funkcionera

Crta posmatračka misija je zabeležila da je kampanju u medijima **obeležilo izveštavanje o izborima samo u kontekstu poseta i aktivnosti republičkih i lokalnih funkcionera u Doljevcu, Lučanima, Kladovu i Kuli**. U medijima nije zabeleženo izveštavanje o programima proglašanih lista, niti sadržaji koji se tiču edukacije birača o izbornom procesu.

O izbornim aktivnostima i kampanji su predominantno **izveštavali lokalni mediji**. Mediji sa nacionalnom pokrivenošću su kampanju u najvećoj meri ispratili veću da su izbori u ove četiri opštine raspisani. Jedino je završna konvencija Srpske napredne stranke u Guči uživo emitovana putem direktnog prenosa na sajtu novinske agencije Tanjug i na televiziji Pink. O ostalim dešavanjima tokom kampanje, nacionalni mediji su izveštavali prenošenjem stranačkih saopštenja ili izveštavanjem o incidentima.

Zabeleženi su slučajevi da se lokalna glasila, kao što je "Kulska komuna" u Kuli, dele na štandovima liste Srpske napredne stranke. Izdavač lista "Kulska komuna" je preduzeće Informativno-propagandni centar "Kula", privatizovano u avgustu 2018. godine za 3500 EUR.

5. Izborni dan u Lučanima

5.1. Izlaznost

Izbori su održani u četiri opštine: Doljevac, Kladovo, Kula i Lučani. Na 43 biračka mesta u opštini Lučani glasalo je ukupno 11734 birača, odnosno 71.2% broja birača upisanih u birački spisak. U opštini Doljevac glasalo je ukupno 10528 birača, odnosno 71.6% broja birača upisanih u birački spisak. U preostale dve opštine zabeležena je manja izlaznost. U opštini Kladovo na 31 biračkom mestu glasalo je 9737 birača što iznosi samo 43.5% birača upisanih u birački spisak. Konačno, u opštini Kula glasalo je 17859 birača, nešto manje od polovine birača upisanih u birački spisak.

LOKALNI IZBORI 2018

IZLAZNOST BIRAČA

	LUČANI	KLADOVO	KULA	DOLJEVAC
Biračkih mesta	43	31	40	37
Broj upisanih birača*	16473	22363	35920	14714
Glasalo birača	11734	9737	17859	10528
Nevažećih glasačkih listića	250	486	649	230
Važećih glasačkih listića	11484	9248	17205	10738
Izlaznost	71.2	43.5	49.7	71.6

*Podatak za Kladovo odnosi se na broj primljenih glasačkih listića

Broj **nevažećih glasačkih listića** bio je sličan u opštinama Lučani i Doljevac, 250 ili 2.1% birača koji su glasali u Lučanima i 230 ili 2.2% birača koji su glasali u opštini Doljevac. Međutim u opštinama Kladovo i Kula, u kojima je zabeležena niža izlaznost broj nevažećih listića bio je veći. U Kuli je bilo čak 649 nevažećih listića ili 3.6% svih glasova, dok je u Kladovu u kome je zabeležena najmanja izlaznost bilo čak 5% nevažećih glasačkih listića.

5.2. Rezultati

Od osam lista koje su učestvovala na izborima u Lučanima cenzus od 5% prešlo je samo četiri liste, koje su podelile 35 mandata u Skupštini opštine. Listi vladajuće SNS je sa 68.4% važećih glasova pripala izražena većina od 27 mandata, dok je opozicioni Savez za Srbiju osvojio samo četiri mandata. Pored ove dve liste, u Skupštini će biti zastupljeni i Socijalistička partija Srbije sa dva mandata, ali i jedina grupa građana koja je učestvovala na izborima u Lučanima - "Jedan tim" sa takođe dva mandata. Za četiri liste koje nisu prešle cenzus glasalo je 1001 birač u Lučanima, što je oko 8.7% svih birača čiji su glasovi bili važeći.

LOKALNI IZBORI 2018

REZULTATI IZBORA U LUČANIMA

	BR. GLASOVA	PROCENAT	BR. MANDATA
ALEKSANDAR VUČIĆ - ZATO ŠTO VOLIMO LUČANE I DRAGAČEVO	7852	68.4	27
MILAN KRKOBABIĆ - PARTIJA UJEDINJENIH PENZIONERA SRBIJE - I LUČANI SU SRBIJA	171	1.5	0
POKRET OBNOVE KRALJEVINE SRBIJE - DRAGAN JOVIČIĆ	348	3	0
SAVEZ ZA SRBIJU - SAVEZ ZA DRAGAČEVO - MILAN RADIČEVIĆ - SRPSKI POKRET DVERI - DEMOKRATSKA STRANKA - NARODNA STRANKA - ZAJEDNO ZA SRBIJU - ZDRAVA SRBIJA - LEVICA SRBIJE - POKRET ZA PREOKRET - SLOGA - OTADŽBINA	1137	9.9	4
DR VOJISLAV ŠEŠELJ - SRPSKA RADIKALNA STRANKA	206	1.8	0
IVICA DAČIĆ - SOCIJALISTIČKA PARTIJA SRBIJE - BOLJA SRBIJA	668	5.8	2
GRUPA GRAĐANA "JEDAN TIM" - IVICA VUKIČEVIĆ	826	7.2	2
JEDINSTVENA SRBIJA - DRAGAN MARKOVIĆ PALMA	276	2.4	0
UKUPNO	11484	100	35

Na izborima u Kladovu učestvovala su četiri liste, od kojih je tri prešlo cenzus. Listi vladajuće SNS pripalo je 61.3% glasova, odnosno 18 od ukupno 28 mandata u Skupštini opštine. Preostalih deset mandata imaće koalicioni partneri SNS na republičkom nivou - SPS i JS devet mandata i PUPS sa jednim mandatom. Srpska radikalna stranka, jedina lista koja ne čini vladajućuju većinu na republičkom nivou, sa 2.2% važećih glasova neće imati odbornike u Skupštini opštine Kladovo.

LOKALNI IZBORI 2018

REZULTATI IZBORA U KLADOVU

	BR. GLASOVA	PROCENAT	BR. MANDATA
ALEKSANDAR VUČIĆ - ZATO ŠTO VOLIMO KLADOVO	5672	61.3	18
IVICA DAČIĆ, SOCIJALISTIČKA PARTIJA SRBIJE (SPS) – JEDINSTVENA SRBIJA – (JS), DRAGAN MARKOVIĆ PALMA	2863	31.0	9
MILAN KRKOBA BIĆ - PARTIJA UJEDINJENIH PENZIONERA SRBIJE - I KLADOVO JE SRBIJA	511	5.5	1
DR VOJISLAV ŠEŠELJ - SRPSKA RADIKALNA STRANKA	202	2.2	0
UKUPNO	9248	100.0	28

Na izbore u Kuli izašlo je osam lista od kojih su četiri liste stekle odbornike u skupštini opštine. Lista vladajuće SNS dobila je 61.8% glasova, odnosno većinu od 26 od ukupno 37 mandata. Njihovim koalicionim partnerima Socijalističkoj partiji Srbije pripalo je pet mandata, a Pokretu obnove Kraljevine Srbije koji takođe čini vladajuću većinu na republičkom nivou pripala su dva mandata. Jedina grupa građana koja će biti zastupljena u skupštini "Kritična masa" imaće četiri odbornika. Za četiri liste koje nisu prešle cenzus glasalo je 1735 odnosno 10.1% svih birača čiji su glasovi bili važeći.

LOKALNI IZBORI 2018

REZULTATI IZBORA U KULI

	BR. GLASOVA	PROCENAT	BR. MANDATA
ALEKSANDAR VUČIĆ - ZATO ŠTO VOLIMO KULU	10629	61.8	26
SOCIJALISTIČKA PARTIJA SRBIJE- IVICA DAČIĆ	2008	11.7	5
POKRET OBNOVE KRALJEVINE SRBIJE - MARKO KOŠUTIĆ	1202	7.0	2
RUSKA STRANKA - DUŠAN HAJDUKOVIĆ - KEKINI PRINCIPI	388	2.3	0
POKRET SOCIJALISTA - ALEKSANDAR VULIN	692	4.0	0
SRPSKA RADIKALNA STRANKA - DR VOJISLAV ŠEŠELJ	296	1.7	0
PARTIJA UJEDINJENIH PENZIONERA SRBIJE - MILAN KRKOBABIĆ - I KULA JE SRBIJA	359	2.1	0
GRUPA GRAĐANA "KRITIČNA MASA"	1631	9.5	4
UKUPNO	17205	100	37

Na izborima u Doljevcu učestvovalo je šest listi. Vladajuća SNS dobila je čak 85.2% glasova što znači da će imati 33 od 37 odbornika u skupštini opštine. Njihovi koalicioni partneri na republičkom nivou SPS i JS koji su na ove izbore izašli samostalno, imaće po dva preostala odbornika. Za preostale tri liste, koje nisu prešle centus, glasalo je samo 302 odnosno 2.8% birača čiji su glasovi bili važeći.

LOKALNI IZBORI 2018

REZULTATI IZBORA U DOLJEVCU

	BR. GLASOVA	PROCENAT	BR. MANDATA
ALEKSANDAR VUČIĆ - ZATO ŠTO VOLIMO DOLJEVAC	9149	85.2	33
MILAN KRKOBABIĆ - PARTIJA UJEDINJENIH PENZIONERA SRBIJE - I DOLJEVAC JE SRBIJA	122	1.1	0
IVICA DAČIĆ, SOCIJALISTIČKA PARTIJA SRBIJE (SPS)	605	5.6	2
JEDINSTVENA SRBIJA - DRAGAN MARKOVIĆ PALMA	682	6.4	2
DR VOJISLAV ŠEŠELJ - SRPSKA RADIKALNA STRANKA	139	1.3	0
"SAVEZ ZA DEMOKRATSKI DOLJEVAC"	41	0.4	0
UKUPNO	10738	100	37

CRTA posmatračka misija je posmatrala izborni dan u opštini Lučani u skladu sa međunarodnim standardima za posmatranje izbora. Dalja analiza izbornog dana ne obuhvata izbore u ostale tri opštine, gde posmatrači CRTA nisu bili na biračkim mestima.

Za razliku od izbora za narodne poslanike, kao i izbora u kojima se izbori održavaju na velikom broju biračkih mesta, kao što je bio slučaj Izbora za odbornike Skupštine grada Beograda, gde se zaključivanje o izbornom procesu vršilo na osnovu reprezentativnog i slučajnog uzorka, metodologija posmatranja izbora u Lučanima podrazumevala je prisustvo posmatrača na svim biračkim mestima.

Posmatračima CRTA bilo je dozvoljeno prisustvo na sva 43 biračka mesta tokom celog izbornog dana biračkom u svrhu praćenja izbora, na osnovu akreditacija dobijenih od Opštinske izborne komisije u Lučanima.

5.3. Otvaranje biračkih mesta

Otvaranje biračkih mesta za glasanje na izborima za odbornike za Skupštinu opštine Lučani prošlo je uglavnom u skladu sa propisanim procedurama.

LOKALNI IZBORI 2018

OTVARANJE BIRAČKIH MESTA

	pre 06:50	2 biračka mesta
	06:50 - 07:10	36 biračkih mesta
	posle 07:10	5 biračkih mesta

Na vreme je otvoreno 36 biračkih mesta odnosno 83.7% biračkih mesta. Dva biračka mesta (4.7%) otvorena su pre vremena, dok je 5 BM (11.6%) otvoreno s malim zakašnjenjem. Nije bilo slučajava da biračka mesta nisu otvorena. Biračka mesta koja su otvorena s kašnjenjem manjim od jednog sata su 10 Livade, 18 Donja Kravarica, 20 Dučalovići, 22 Živica i 42 Turica. Ovo je nešto veći broj kašnjenja nego što je uobičajeno, što je razumljivo imajući u vidu zimske uslove i geografski položaj nekih biračkih mesta.

Vreće sa izbornim materijalom bile su fizički zatvorene prilikom prijema na svim biračkim mestima. Glasačka kutija je bila prazna i pokazana je prvom biraču pre nego što je zapečaćena na skoro svim biračkim mestima, osim jednog - 22 Živica (2.3% svih biračkih mesta).

Kontrolni list je na početku glasanja uglavnom (90.7% biračkih mesta) u skladu sa propisanim procedurama prilikom glasanja prvog birača ubacivan u praznu glasačku kutiju, dok su na istom procentu biračkih mesta postojali osnovni uslovi za rad biračkog odbora i sprovođenje glasanja. Ukupno 93% biračkih mesta je uglavnom bilo pripremljeno u skladu sa propisanim procedurama. Svi članovi biračkih odbora u stalnom sastavu ili njihovi zamenici su bili prisutni na 90.7% biračkih mesta prilikom otvaranja. Sve aktivnosti sprovedene pre otvaranja biračkog mesta registrovane su u zapisnicima bez izuzetaka. Samo 20.9% biračkih mesta bilo je dostupno osobama sa invaliditetom.

5.4. Proces glasanja

Tokom dana za glasanje za odbornike za Skupštinu opštine Lučani je izašlo ukupno 71.6% građana upisanih u birački spisak. Najveća stopa izlaznosti bila je u periodu između 10h i 13h.

Biračkih mesta na kojima su zabeležene veće nepravilnosti bilo je 12 i to: biračko mesto broj 3 Viča 2, 10 Livade, 11 Grab, 12 Guberevci, 19 Dragačica, 22 Živica, 24 Kaona, 25 Kotraža, 30 Lukovići, 39 Rti 1, 40 Rti 2, i 42 Turica. Na još 12 biračkih mesta zabeležene su manje nepravilnosti: 2 Viča 1, 6 Goračići, 9 Gornji Dubac, 14 Guča 2, 16 Dljini 2, 17 Donji Dubac, 18 Donja Kravarica, 20 Dučalovići, 27 Krstac, 34 Markovica, 35 Milatovići i 37 Puhovo.

Od najvažnijih nepravilnosti na samim biračkim mestima izdvajaju se nezakonito prisustvo trećih lica na biračkom mestu, zatim ozbiljnije povreda tajnosti glasanja, korišćenjem kamera, telefona ili druge tehničke opreme od strane članova biračkog odbora ili trećih lica koja su imala ovlašćenja da prisustvuju na biračkom mestu, kao i paralelna evidencija glasača koji su izašli na biračko mesto od strane članova biračkih odbora. Pretnje i pritisak, kao i javno glasanje obeležili

su atmosferu na nekoliko biračkih mesta, na kojima je dolazilo i do verbalnih odnosno nasilnih sukoba.

Među ovim biračkim mestima na kojima su zabeležene veće nepravilnosti izdvaja se 25 Kotraža gde su neidentifikovana lica ispred biračkog mesta legitimisala birače nakon čega je došlo do fizičkog sukoba. Prema saznanjima CRTE, ove osobe su se predstavljale kao posmatrači izbora. Novinu na ovim izborima predstavljali su i posmatrači iz organizacija bez prethodnog iskustva u posmatranju izbora, koji su radili bez akreditacija i aktivno se odnosili prema biračima i članovima biračkih odbora.

Predstavnici opozicione liste Saveza za Srbiju su bili uočeni ispred dva biračka mesta gde su ulazili u verbalne rasprave sa licima za koje su tvrdili da učestvuju u vođenju paralelne evidencije birača. Izborni dan je obeležen incidentom kada su predstavnici Saveza za Srbiju ušli u policijsku stanicu u Lučanima, nakon privođenja predstavnika ove liste, u koji CRTA nije imala direktan uvid. Prema izveštavanju medija, ovaj događaj obeležen je i dolaskom državne sekretarke Ministarstva unutrašnjih poslova, Dijane Hrkalović u policijsku stanicu, i verbalnim sukobima između predstavnika liste Saveza za Srbiju i nje u prostorijama uprave.⁴¹

Proces glasanja bio je primarno ugrožen glasanjem sa nevažećom dokumentacijom ili bez utvrđivanja identiteta birača (o tome detaljnije na kraju ovog dela izveštaja). Takođe, selektivno je upotrebljavan sprej i druge izborne procedure kao što su upotreba UV lampe, potpisivanje u birački spisak, itd.

Mobilni timovi CRTA beležili su nepravilnosti i izvan biračkih mesta. Ovakvih biračkih mesta bilo je 22. Od njih su se na 12 nepravilnosti, veće ili manje zabeležile i unutar samih biračkih mesta i izvan njih, dok su na deset samo mobilni timovi zabeležili nepravilnosti izvan biračkih mesta, to je bilo u okolini biračkih mesta: 5 Glog, 8 Gornja Kravarica, 13 Guča 1, 15 Dljin 1, 21 Đerać, 31 Lučani 1, 32 Lučani 2, 33 Lučani-Selo i 41 Tijanje.

U najvećem broju slučajeva nepravilnosti izvan biračkih mesta odnosile su se na nezakonito prisustvo trećih lica ispred biračkog mesta, vršenje kampanje u krugu od 50m od biračkog mesta, dovoženje grupa birača na biračko mesto i vođenje paralelnih spiskova ispred biračkih mesta. Ovakvo ponašanje dovodi se u vezu i sa pretnjama, odnosno pritiscima na birače, kao i na davanje poklona ili druge materijalne koristi u zamenu za izlaženje na izbore.

Samo na deset biračkih mesta nisu zabeležene nepravilnosti: biračko mesto 1 Veles, 4 Vučkovica, 7 Rasovac, 23 Zeoke, 26 Košani, 28 Lis, 29 Lisice, 36 Negrišori, 38 Rtari, 43 Lisice 2.

⁴¹ Istinomer: *Izbori u Lučanima: Još jedan korak dalje od demokratije*, <https://www.istinomer.rs/video/648/Izbori-u-Lucanima:-Jos-jedan-korak-dalje-od-demokratije>; Insajder: *SzS: Šta Dijana Hrkalović radi u Guči?; Hrkalović: Došla sam da dam podršku policajcima (VIDEO)* <https://insajder.net/sr/sajt/vazno/12876/>

LOKALNI IZBORI 2018

NEPRAVILNOSTI NA BIRAČKIM MESTIMA

UKUPAN BROJ BIRAČKIH MESTA 43

VEĆE NEPRAVILNOSTI na 12 BM

MANJE NEPRAVILNOSTI na 12 BM

NEPRAVILNOSTI IZVAN BM na 9 BM

BEZ NEPRAVILNOSTI na 10 BM

Posmatrači na biračkim mestima zabeležili su pojedinačne slučajeve nepravilnosti prilikom glasanja (jedan do pet slučajeva po biračkom mestu). Ovi slučajevi odnosili su se na: glasanje birača koji nisu upisani u birački spisak na 2.3% biračkih mesta, glasanje umesto nekoga na 14% biračkih mesta, i onemogućavanje biračima s važećim dokumentima ili upisanim u birački spisak da glasaju na 2.3% biračkih mesta. S obzirom na to da se radi o pojedinačnim slučajevima i relativno maloj rasprostranjenosti pojava, ne može se govoriti o sistematskom trendu.

Međutim, mnogo učestalija nepravilnost za koju se može reći da je imala sistematski karakter bilo je glasanje bez važeće lične karte ili pasoša. Od ukupno 43 biračka mesta, posmatrači su na 11 (25.6%) zapazili glasanje od jedne do pet osoba, na jednom biračkom mestu (2.3%) glasalo je od šest do deset osoba, dok je na deset biračkih mesta ili čak 23.3% bez važeće lične karte ili pasoša glasalo više od deset osoba. Ovo je bio slučaj na biračkim mestima 3 Viča 2, 6 Goračići, 10 Livade, 12 Guberevci, 17 Donji Dubac, 19 Dragačica, 24 Kaona, 30 Lukovići, 40 Rti 2 i 42 Turica. Ovo su biračka mesta u manjim sredinama i sa manjim brojem birača (10 Livade sa 65 upisanih birača do 24 Kaona sa 476).

5.5. Proces zatvaranja biračkih mesta i prebrojavanje glasova

Nakon zatvaranja biračkih mesta, posmatračima CRTE bilo je dozvoljeno da prisustvuju prebrojavanju glasova na svim biračkim mestima. Biračima koji su na četiri biračka mesta došli

nakon 20:00 omogućeno je da glasaju na dva biračka mesta dok im na dva biračka mesta to nije bilo dozvoljeno. Zabeleženo je odsustvo kontrolnog listića prilikom otvaranja glasačke kutije na biračkom mestu 11 Grab. Osim ovih nepravilnosti, nisu uočene značajne neregularnosti prilikom zatvaranja biračkih mesta i prebrojavanja glasova.

5.6. Izborna administracija

Opštinske izborne komisije su u zakonskom roku utvrdile rezultate lokalnih izbora u sve četiri opštine.

Primetna je neujednačenost opštinskih izbornih komisija u pogledu **utvrđivanja i objavljivanja rezultata** izbora. Zakon o lokalnim izborima (članovi 39. i 40.) 39. navodi da izborna komisija sačinjava poseban zapisnik u kome se utvrđuje: 1. ukupan broj birača upisanih u birački spisak, 2. broj birača koji su glasali na biračkim mestima, 3. broj birača koji su glasali van biračkog mesta, 4. ukupan broj primljenih glasačkih listića, 5. ukupan broj nevažećih glasačkih listića, 6. ukupan broj važećih glasačkih listića, 7. broj glasova datih za svaku izbornu listu i 8. broj mandata koji pripada svakoj izornoj listi.

Zapisnik o radu izborne komisije opštine Kladovo⁴² do koga je CRTA došla putem zahteva za pristup informacijama od javnog značaja **ne sadrži podatke o ukupnom broju birača** upisanih u birački spisak, broju birača koji su glasali na biračkim mestima, i broju birača koji su glasali van biračkog mesta, ali utvrđuje broj glasača koji su "naknadno upisani i glasali" pri čemu nije jasno na koju od postojećih zakonom predviđenih kategorija bi ovi brojevi trebalo da se odnose. Dodatno, u istom zapisniku, ukupan broj glasova datih za svaku izbornu listu jednak je broju važećih glasačkih listića, ali zbir važećih i nevažećih glasačkih listića nije jednak ukupnom broju birača koji su glasali na izborima, i konačno zbir broja birača koji su glasali i broja neupotrebljenih biračkih listića nije jednak ukupnom broju predatih glasačkih listića.

Opštinske izborne komisije su istim članom Zakona o lokalnim izborima (39.) obavezane "da utvrde rezultate glasanja na biračkim mestima najkasnije u roku od šest časova od dostavljanja izveštaja sa biračkih mesta". Te podatke je CRTA dobila samo od tri izborne komisije (Lučani, Kladovo, Doljevac). Od Opštinske uprave Kule dobijen je odgovor da "Opštinska izborna komisija nema podatke o rezultatima po biračkim mestima" jer "to nije propisano zakonom".⁴³ Ukoliko je tačno da opštinska izborna komisija nema **podatke o rezultatima po biračkim mestima** onda nije jasno kako je izračunat broj glasova datih za svaku izbornu listu. Ukoliko sa druge strane Opštinska izborna komisija odbija da stavi na uvid javnosti rezultate glasanja na biračkim mestima to podstiče sumnju u legitimitet izbornog procesa.

⁴² Zapisnik o radu izborne komisije opštine Kladovo na utvrđivanju rezultata izbora za odbornike Skupštine opštine Kladovo 013-1/2018-98-I od 17.12.2018.

⁴³ Broj: 015-020-9/2019-2 od 22.01.2019. godine.